

Kleine provincies afhankelijk van export

Het belang van buitenlandse handel voor de economie van de Nederlandse provincies is groot. In Groningen, Zeeland en Flevoland is die afhankelijkheid het grootst. Vanwege het aardgas is de buitenlandse handel in Groningen zelfs goed voor 44% van de economie. Deze provincies hebben echter een relatief kleine economie, waardoor hun bijdrage aan de totale export in Nederland toch relatief beperkt is.

Nederland handelsland

Het economische belang van internationale handel is voor Nederland altijd groot geweest. De afgelopen jaren was de export in toegevoegde waarde gemeten goed voor circa 30% van de economie¹. Ook voor de verschillende provincies speelt de export een grote rol. Hierin bestaan verschillen omdat de structuur van de economie verschilt. Ook de geografische ligging en de aanwezige infrastructuur zoals een luchthaven of zeehaven, spelen daarbij een rol.

Box 1 Exportaandeel in de regionale economie bepaald via exportratio's en sectorstructuur

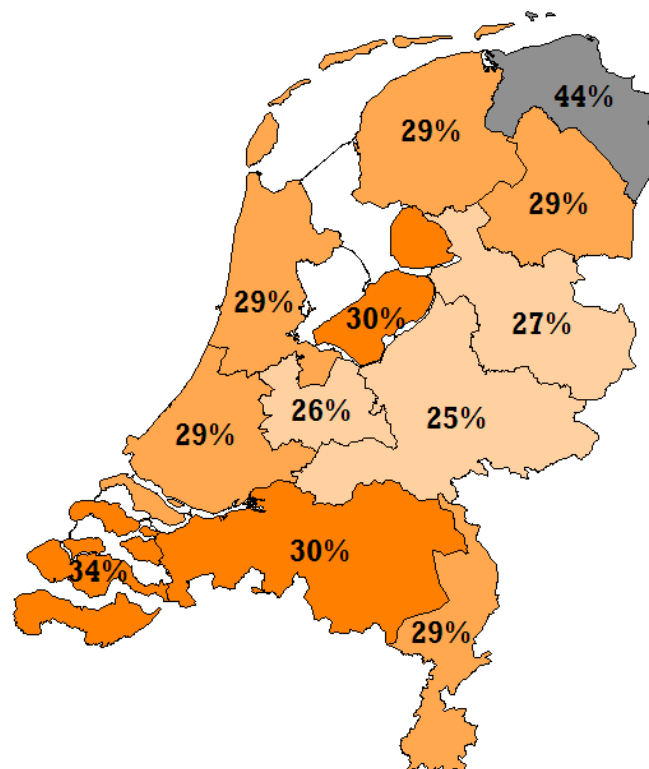
Met behulp van CBS en CPB handelscijfers en de sectorstructuur in 2010 is per provincie het aandeel van de export in de economie bepaald. Dit aandeel van de export wordt gemeten via de toegevoegde waarde. Dit is het verschil tussen de marktwaarde van de productie en de daarvoor ingekochte grondstoffen. De exportratio van een provincie is dus de verhouding tussen de toegevoegde waarde van de export ten opzichte van de toegevoegde waarde van de provincie. Bij bepaling van de toegevoegde waarde van de export wordt rekening gehouden met toeleverende sectoren. De toegevoegde waarde wordt toegekend aan de sector waar deze uiteindelijk neerslaat, niet alleen aan de exporterende sector.

In 2012 staat de uitvoer van goederen en diensten onder druk. Het wegvallen van de exportgroei heeft een verschil-

¹ Als naar de verkoopwaarde van de export wordt gekeken is het aandeel circa 80% van het BBP.

lende uitwerking op de provincies. Met 44% is Groningen de provincie met veruit het hoogste exportaandeel (figuur 1). Dit is voor een groot deel het gevolg van de uitvoer van aardgas. Ook de Zeeuwse economie is sterk afhankelijk van export. Deze twee provincies zijn voor de totale toegevoegde waarde van de Nederlandse export echter een stuk minder belangrijk. Hier voeren Zuid- en Noord-Holland de boventoon met ieder rond een vijfde van de toegevoegde waarde die met de Nederlandse uitvoer wordt behaald (figuur 2)

Figuur 1 Aandeel van export in de economie per provincie (2010)

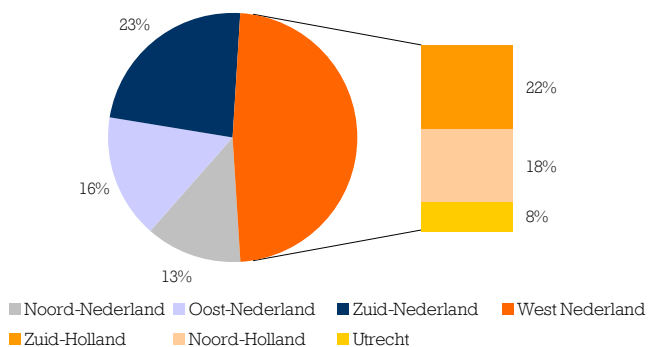

Bron: ING Economisch Bureau

Ook qua exportgerichtheid MKB gaat er niets boven Groningen

Opvallend is dat Groningen in de categorie middelgrote ondernemingen (50-100 werkzame personen) het hoogste percentage (61%) exporterende bedrijven kent van alle provincies. Waarschijnlijk betreft dit veel bedrijven die behoren tot of gelieerd zijn aan het sterk op uitvoer gerichte chemiecluster rond de Eemshaven met Chemiepark Delfzijl. Hier zijn niet alleen grote bedrijven als AkzoNobel en BioMCN gevestigd, maar ook kleinere bedrijven, in zowel de chemie, maar ook in verwante sectoren als de metaalindustrie, energie (Energy Valley, Gasrotonde voor Noordwest Europa) en logistiek (Groningen Seaports). Via de Eemshaven wordt een hoog aandeel van de productie uitgevoerd naar Duitsland en haar achterland. Dit draagt flink bij aan de nr.1 positie van de provincie Groningen wat betreft de exportratio (44%). Boven alles is deze positie echter te danken aan de oververtegenwoordiging van de delfstoffenwinning. Deze sector heeft een uitvoercoëfficiënt van bijna 80%, de hoogste van alle sectoren. Dankzij de in de stad Groningen gevestigde Gasunie werd in de provincie in 2010 een toegevoegde waarde van de uitvoer van delfstoffen gerealiseerd van ca. € 7 mrd, een aandeel van ruim 60%. In absolute zin neemt de uitvoerwaarde van Groningen overigens niet de koppositie in op de ranglijst van alle provincies, maar een plek in de middenmoot.

Figuur 2 Aandeel in toegevoegde waarde van export naar gebied (2010)

Bron: ING Economisch Bureau

Friesland weinig exportgericht en dus weinig gevoelig voor krimp wereldhandel

Friesland behoort met een uitvoerwaarde van bijna € 5 mrd tot de achterhoede van exportgerichte Nederlandse provincies. Ongeveer een kwart van de uitvoer betreft agrofood: landbouw, de voedingsmiddelenindustrie en het hieraan gelieerde deel van de groothandel en transport. Mede omdat dit segment minder conjunctuurgevoelig is dan andere op export gerichte sectoren vertoont Friesland doorgaans weinig gevoeligheid voor de ups en downs in de conjunctuur. Middelgrote ondernemingen (50-100 werkzame personen) uit Friesland zijn bovendien minder gericht op export van goederen en diensten dan ondernemingen in de meeste andere provincies. Dat de provincie een gemiddelde exportratio heeft (29%), komt door de oververtegenwoordiging in

deze provincie van de twee meest exportgerichte sectoren: agrofood en delfstoffenwinning. Daarnaast is de transport-middelenindustrie, die ook relatief veel voor het buitenland produceert, sterk vertegenwoordigd.

In Zuidoost-Friesland draagt dankzij Philips Consumer Lifestyle in Drachten de eveneens bovengemiddeld uitvoergerichte elektrotechnische industrie sterk bij aan de uitvoerwaarde, evenals de voedings- en genotmiddelenindustrie en de groothandel. In het zuidwestelijk deel van de provincie doen de machine- en transportmiddelenindustrie het goed, evenals het vervoer over water. In het noorden van Friesland domineert delfstoffenwinning.

Zuidoost-Drenthe is en blijft prominente exportregio

Middelgrote Drentse bedrijven (50-100 werkzame personen) zijn binnen ons land het minste op export gericht. Verder kent de provincie een exportratio (29%) vergelijkbaar met die van heel Nederland. Zuidoost-Drenthe is echter een industrie- en exportregio bij uitstek. Dit maakt de regio ook conjunctuurgevoeliger. Emmen - gemeten in productiewaarde de grootste industriestad van Noord-Nederland - heeft zich gespecialiseerd in kunststofvezels. Zuidoost-Drenthe is hierin zelfs de meest gespecialiseerde regio van Europa. De Emmense vestiging van Teijin is bijvoorbeeld 's werelds grootste productielocatie van aramiden, hoogwaardige synthetische vezels. Ook Fokker Aerostructures in Hoogeveen, waar kunststofcomposieten worden gemaakt voor de Airbus, draagt sterk bij aan de uitvoerwaarde. Het Applied Polymer Institute (API) in Emmen is één van de regionale exporttroeven voor de toekomst en ontwikkelt bijvoorbeeld duurzame kunststofdraden.

De gunstige ligging van de regio ten opzichte van het Duitse achterland (Bremen ligt dichterbij dan Amsterdam, het Roergebied dichterbij dan Rotterdam) en de diverse logistieke initiatieven op dit gebied van de laatste jaren (de Drentse Zuidas (A37), Dryport Emmen/Coevorden en de trimodale Euro Terminal Coevorden) bieden bovendien goede uitgangspunten voor een hoog blijvende exportratio. Positief voor de toekomstige ontwikkeling van de export zijn de mogelijkheden op het gebied van duurzaamheid. Door de samenwerking met het hier oververtegenwoordigde (en uitvoergerichte) agrocluster (o.a. Avebe) en energiecluster verder uit te bouwen, lijkt de biobased economy juist in Drenthe kansrijk te zijn.

Henk van den Brink (020 5639506)

Grote exportverschillen tussen Gelderse regio's

De Gelderse economie is ondanks haar ligging dichtbij Duitsland van alle provincies het minst gevoelig voor de export. Toch maakt handel naar het buitenland nog altijd een kwart van de economie uit. Bovendien is Gelderland in totale toegevoegde waarde de nummer vier exportprovincie van Nederland. Van alle Gelderse bedrijven met 50 tot 100 werknemers verkoopt ongeveer de helft producten en diensten in het buitenland. Drijvende kracht achter de Gelderse export is de industrie. Binnen Gelderland bestaan echter flinke verschillen tussen regio's als het op exporteren aankomt. De Achterhoek is bij uitstek een industrieel exporteur met haar

machinebouwers, maar ook de voedings- en genotmiddelenindustrie zoals Aviko in Steenderen. De regio Rivierenland – met relatief grote vertegenwoordiging van de fruitteelt en – handel is koploper als het op exportaandeel aankomt. De groothandel en agrarische sector zijn in dit gebied goed voor een vijfde van de regionale economie en meer dan een derde van de export. De fruitteelt- en handel is internationaal georiënteerd. Meer dan driekwart van de peren wordt bijvoorbeeld geëxporteerd. Duitsland is met een derde van de fruitexport veruit de belangrijkste bestemming. Het gebied Arnhem-Nijmegen kent vanwege het grote belang van de zorg, onderwijs en zakelijke dienstverleners relatief een klein belang van export in de economie.

Twente exportkampioen van Overijssel

Het aandeel van de export in de Overijsselse economie is met 27% ondanks de gunstige ligging ten opzichte van Duitsland in vergelijking met andere provincies niet groot. Het is vooral de industrie die via de uitvoer voor veel toegevoegde waarde zorgt. Ruim een derde van die toegevoegde waarde is aan de industrie toe te schrijven. De agrarische sector levert ook een bovengemiddelde bijdrage. De bouw en de zorg zijn in de provincie sterk vertegenwoordigd, maar buitenlandse handel vindt in die sectoren nauwelijks plaats. Dit drukt het belang van de export voor Overijssel.

De verschillen tussen de Overijsselse regio's zijn beperkt. Twente is de exportkoploper, waarbij de industrie veruit de belangrijkste bijdrage levert. Het sterke (hoog)technologische profiel van de regio resulteert in flink wat handel met het buitenland. Twente herbergt met bijvoorbeeld Ten Cate en Norma dan ook spelers van wereldformaat. Ook in de voedingsmiddelenindustrie spreekt Twente internationaal een woordje mee, bijvoorbeeld via Grolsch. In Noord-Overijssel zijn de internationale transportsector en de exporterende transportmiddelenindustrie zoals Scania in Zwolle drijvende exportkrachten. Zuidwest-Overijssel blijft iets verder achter met de groothandel, landbouw en chemische industrie als sterkste exporttroeven.

Utrecht heeft minder last van terugval wereldhandel

Ruim een kwart van de Utrechtse economie bestaat uit export. Ongeveer vier op de tien middelgrote Utrechtse ondernemingen (50 tot 100 werknemers) zet goederen of diensten af in het buitenland. Daarmee ondervindt Utrecht iets minder hinder van de terugvallende wereldhandel dan de rest van Nederland. Dit komt vooral omdat er beduidend minder industriële bedrijven gevestigd zijn in de provincie en de aanwezigheid van internationale (lucht)havens. Ook de sterke aanwezigheid van binnenlands georiënteerde zakelijke dienstverleners tempert het belang van export. Het aandeel buitenlandse bedrijven en het belang van buitenlandse investeringen is in Utrecht dan ook kleiner dan in Noord-Holland. Dat neemt niet weg dat de zakelijke dienstverlening wel degelijk een bijdrage levert aan de export, bijvoorbeeld via wereldwijd opererende ingenieursbureaus als Grontmij en DHV. Een grote bijdrage aan de export wordt bovendien geleverd door de Utrechtse internationale groothandel. De Utrechtse economie is ook voor de export dus sterk afhankelijk van de dienstensector. In de regio Utrecht-West is de bui-

tenlandse handel het belangrijkste. Vanwege de sterke groothandelsfunctie heeft de export daar het hoogste aandeel in de economie.

Ferdinand Nijboer (020 6523450)

Amsterdam legt internationale gewicht in de schaal, maar Noord-Holland kent meer exportclusters

Met een aandeel van 29% heeft de export van goederen en diensten een gemiddelde invloed op de Noord-Hollandse economie. Als handels- en logistiek centrum leggen Amsterdam en de Haarlemmermeer een groot gewicht in de schaal. Zo hangt de bedrijvigheid op Schiphol (ca. 60.000 werknemers) grotendeels samen met het internationaal reizigers en goederenvervoer. Als toeristische trekpleister levert Amsterdam hieraan een belangrijke bijdrage; 28% van de Nederlandse hotelovernachtingen vindt in de hoofdstad plaats. Maar liefst 80% hiervan komt voor rekening van buitenlandse consumenten. Hiervan bezoekt 15% ook andere delen van de provincie. Zowel de horeca als de detailhandel profiteren hier flink van. Dat Groot-Amsterdam wat exportinvloed toch geen uitschieter is, hangt samen met de grote zakelijke dienstverlening, die vaker Nederlandse klanten heeft. Buiten de hoofdstedelijke regio zijn de verschillen groot. Met de invloed van de basismetaal (exportaandeel > 75%) voert de IJmond de provinciale exportlijst aan. De kop van Noord-Holland en West-Friesland zijn in het algemeen meer nationaal gericht, maar kennen wel degelijk sterk vertegenwoordigde exportsectoren. Zo is het grootste Nederlandse bloementeelt cluster in Noord-Holland-Noord bij uitstek exportgericht en beschikt de regio ook met 'Seed Valley' (West-Friesland) over een toonaangevend internationaal cluster. Sectoraal gezien is de internationale verbondenheid in Noord-Holland daarmee niettemin wijd verspreid.

Overheidsdomein Den Haag drukt Zuid-Hollands exportaandeel

Het verschil tussen de regio's Rotterdam en Den Haag is kenmerkend voor de exportafhankelijkheid van Zuid-Holland. Hoewel Den Haag als centrum van bestuur, vrede en recht qua uitstraling een zeer internationaal karakter heeft, is de 'hofstadregio' met veel overheidsdiensten minder afhankelijk van export dan gemiddeld. De publieke sectoren (incl. zorg) die hier 27% van de economie uitmaken, exporteren immers niet of nauwelijks. Naast het internationale personeel van ambassades levert de toenemende aanwezigheid van internationale werknemers rond het Internationaal Strafhof en de tribunalen hierin enige compensatie.

In contrast met Den Haag zijn de glastuinbouw in het Westland en het industriële havencluster in de Rijnmond aanzienlijk meer internationaal afhankelijk. Zo wordt maar liefst ca. 85% tot 90% van de glasgroenten, bloemen en planten uit het Westland geëxporteerd. Waar de Rotterdamse haven over zee meer dan twee keer zoveel invoert dan uitvoert, is de invloed van de export niettemin groot. Veel goederen worden over land of binnenwater naar afnemers in het Europese achterland (vooral Duitsland) vervoerd. Een grote rol is hierbij voor de grote petrochemische industrie in de Botlek weggelegd. Ook kent de Rijnmond een flink aantal hoofdkantoren – waaronder Unilever en Vopak – die de internationale basis

versterken.

Landelijk gezien neemt Zuid-Holland per saldo een gemiddelde positie in. Aangezien de provincie met een aandeel van 22% economisch gezien de grootste provincie van Nederland is, levert de regio in absolute termen wel de grootste exportbijdrage. Daarbij houden de Metropool-regiopartners Rotterdam en Den Haag elkaar goed in evenwicht.

Exportinvloed Flevoland regionaal groot, maar landelijk gezien (nog) beperkt

De economische invloed van de export is in Flevoland bovengemiddeld. Dit is op het eerste gezicht opvallend. De hoge positie is vooral toe te schrijven aan het grote aandeel groothandels die gemiddeld voor 50% exporteren en zich steeds meer internationaal ontwikkelen. Hieronder bevinden zich veel middelgrote bedrijven met potentie. Een groot deel van deze bedrijven is gevestigd in en om het economisch hart Almere, dat ook steeds meer nieuwe exporterende bedrijven trekt. De provincie ondersteunt dit bijvoorbeeld ook met een initiatief als het regionale World Trade Center. Daarnaast zorgt een sterke vertegenwoordiging van agrarische bedrijven en visserij in de Noord-Oostpolder, maar ook in andere delen van de provincie, voor een bovengemiddelde exportbijdrage. Daarentegen trekt de kleine industrie het exportaandeel in de provinciale economie omlaag. Al met al moet de impact van de export in Flevoland wel in perspectief worden geplaatst. Waar het relatieve bijdrage van de export hoog uitpakt, is de bijdrage hiervan aan de landelijke economie juist het laagst. Dit neemt niet weg dat de regio wat dit betreft aan de weg timmert.

Rico Luman (020 5639893)

Tabel 1 Regionale economische groei 2010-2012

Provincie	Groei 2010	Groei 2011*	Groei 2012*
Groningen	2,7%	-0,9%	-1,8%
Friesland	0,8%	1,0%	-0,4%
Drenthe	1,1%	1,0%	-0,7%
Overijssel	1,2%	1,7%	-1,1%
Flevoland	2,2%	1,9%	-0,5%
Gelderland	1,0%	1,4%	-0,4%
Utrecht	0,9%	1,4%	-0,1%
Noord-Holland	2,3%	1,5%	-0,1%
Zuid-Holland	1,1%	1,4%	-0,6%
Zeeland	2,2%	0,6%	-0,9%
Noord-Brabant	1,9%	1,6%	-1,7%
Limburg	1,7%	0,8%	-1,1%
Nederland	1,8%	1,2%	-0,8%

Bron: CBS, *ramingen ING Economisch Bureau

Export van groot belang voor Zeeland

Maar liefst 35% van de Zeeuwse toegevoegde waarde komt voort uit export. Vooral industriële producten vinden hun weg naar het buitenland. De groothandel en de transportsector maken de uitvoer mogelijk en kunnen profiteren van het succes van de industrie.

De chemische industrie vormt een belangrijke spil in de export vanuit Zeeuws-Vlaanderen, één van de meest exportgeoriënteerde regio's van Nederland. Chemieconcern Dow produceert in Terneuzen miljoenen tonnen kunststoffen en chemicaliën, die grotendeels worden uitgevoerd.

Binnen de rest van Zeeland ligt ook een accent op industriële export. Naast chemische producten worden er relatief veel voedingsmiddelen (o.a. Zeelandia) aan het buitenland geleverd. Door de sterke vertegenwoordiging van de energie-sector (Delta/ Essent) die vooral binnenlandse klanten bedient, vindt er minder export vanuit deze regio plaats. Wel worden er veel agrarische producten, zoals uien, vanuit het gebied geëxporteerd.

De provincie Zeeland heeft profijt van de doorvoer van producten. Vanaf Zeeland Seaports, het derde havengebied van Nederland, worden diverse producten naar het buitenland doorgevoerd. Zo heeft het in de overslag van stukgoed een sterke positie, die qua volumeomvang groter is dan die van het Rotterdamse havengebied. Het gebied is bovendien uitgegroeid tot de grootste gespecialiseerde haven voor koel- en vriesproducten.

Export vooral vanuit West- en Zuidoost-Brabant

Noord-Brabant behoort tot de top van de exporterende provincies. De Agrofood, High Tech Systems & Materials en Chemie - die gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor bijna de helft van de Nederlandse export - zijn sterk vertegenwoordigd in de provincie. Vooral vanuit West- en Zuidoost-Brabant worden veel goederen over de grens vervoerd. De gunstige ligging - tussen de werelddhavens van Rotterdam en Antwerpen - draagt ertoe bij dat bedrijven in West-Brabant een belangrijke rol spelen in internationale handelsstromen. Vanuit de regio worden voornamelijk voedings- en genotsmiddelen (Philip Morris, Hero) en chemische producten (Sabic) uitgevoerd. Op langere termijn kunnen exporterende bedrijven profiteren van de vestiging van het Dutch Institute for Advanced Logistics (Dinalog) in Breda. De samenwerking tussen universiteiten en bedrijven kan spin-offs creëren. In Zuidoost-Brabant dragen vooral de transportmiddelenindustrie (DAF/ VDL) - en de machine-industrie (ASML) bij aan het hoge exportaandeel. De transportsector - die samen met de industrie verantwoordelijk is voor ruim 30% van de regionale economie - profiteert hier ook van. Het exportaandeel van een industrie is afhankelijk van het technologische niveau van de productie. Zo wordt 37% van de laagtechnologische producten over de grens vervoerd tegenover 78% van de hoogtechnologische producten. Daardoor zal de hoogtechnologische productie van medische apparatuur van Philips het exportaandeel ook vergroten. Doordat exportgeoriënteerde sectoren minder sterk vertegenwoordigd zijn, ligt het exportaandeel in Midden- en Noordoost-Brabant lager dan in de rest van de provincie. Dit neemt niet weg dat de regio's voor Nederlandse maatstaven een redelijk exportaandeel hebben.

Limburg profiteert van gunstige ligging

Limburg is als exportregio een middenmotor. Exporterende bedrijven hebben profijt van de gunstige ligging: aan het eind van de Brabantroute en aangrenzend aan zowel België

als Duitsland. Noord-Limburg profiteert, in vergelijking met de rest van de provincie, relatief veel van de uitvoer over de grens. Greenport Venlo - dat met een productiewaarde van circa één miljard euro het tweede tuinbouwgebied van Nederland vormt - voert veel producten uit naar Duitsland en Midden-Europa. De machine-industrie (b.v. Océ) en de elektrotechnische industrie dragen ook bij aan het hoge exportaandeel. De omgeving Venlo profiteert bovendien van het internationale goederentransport: ruim 14% van de containers die per spoor van Rotterdam naar Europa wordt vervoerd, gaat door het gebied. Daarbij wordt er veelal – in de vorm van assemblage en verpakken – nog waarde toegevoegd. Aangezien er in Midden-Limburg een accent ligt op de minder exportgeoriënteerde energiesector, is de uitvoer vanuit de regio lager. Dit wordt deels gecompenseerd door de uitvoer van andere industriële branches. Ook de aantrekkingskracht die Limburg heeft op het buitenland, vergroot het exportaandeel. De grote Duitse bezoekersaantallen van het Retailpark en de Designer Outlet in Roermond - respectievelijk 15% en 46% van het totaal aantal bezoekers – illustreren dit.

In Zuid-Limburg wordt vooral veel vanuit de chemische industrie (DSM/ Sabic) geëxporteerd. Ook andere, kleinere chemische bedrijven die op industriecomplex Chemelot gevestigd zijn, leveren producten over de grens. Bezoekers uit het buitenland geven bovendien een impuls aan de export in de regio. Zo werden er in Maastricht in 2010 maar liefst 200.000 overnachtingen door gasten uit het buitenland gerealiseerd.

[Stef Bais \(020 5647247\)](#)

Meer weten?
Kijk op ING.nl/zakelijk
Of bel met

Ferdinand Nijboer,

econoom

020 65 23 450

Henk van den Brink

econoom

020 56 39 506

Wilt u nieuwe publicaties per e-mail ontvangen?
Ga naar ING.nl/economischepublicaties

Disclaimer

De informatie in dit rapport geeft de persoonlijke mening weer van de analist(en) en geen enkel deel van de beloning van de analist(en) was, is, of zal direct of indirect gerelateerd zijn aan het opnemen van specifieke aanbevelingen of meningen in dit rapport. De analisten die aan deze publicatie hebben bijgedragen voldoen allen aan de vereisten zoals gesteld door hun nationale toezichhouders aan de uitoefening van hun vak. Deze publicatie is opgesteld namens ING Bank N.V., gevestigd te Amsterdam en slechts bedoeld ter informatie van haar cliënten. ING Bank N.V. is onderdeel van ING Groep N.V. Deze publicatie is geen beleggingsaanbeveling noch een aanbieding of uitnodiging tot koop of verkoop van enig financieel instrument. ING Bank N.V. betreft haar informatie van betrouwbaar geachte bronnen en heeft alle mogelijk zorg betracht om er voor te zorgen dat ten tijde van de publicatie de informatie waarop zij haar visie in dit rapport heeft gebaseerd niet onjuist of misleidend is. ING Bank N.V. geeft geen garantie dat de door haar gebruikte informatie accuraat of compleet is. De informatie in dit rapport kan gewijzigd worden zonder enige vorm van aankondiging. ING Bank N.V. noch één of meer van haar directeuren of werknemers aanvaardt enige aansprakelijkheid voor enig direct of indirect verlies of schade voortkomend uit het gebruik van (de inhoud van) deze publicatie alsmede voor druk- en zetfouten in deze publicatie. Auteursrecht en rechten ter bescherming van gegevensbestanden zijn van toepassing op deze publicatie. Overneming van gegevens uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron wordt vermeld. In Nederland is ING Bank N.V. geregistreerd bij en staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten.